

Horyzonty Polityki
2019, Vol. 10, N° 30

TOMASZ ĆWIERTNIAK

<http://orcid.org/0000-0002-9515-6168>
Uniwersytet Śląski w Katowicach
tomekc86@o2.pl

DOI: 10.35765/HP.2019.1030.08

M.A. Krapca filozoficzna koncepcja prawa¹

Streszczenie

CEL NAUKOWY: Przedstawienie filozoficznych podstaw rozumienia prawa na podstawie wizji człowieka jako spotalizowanej osoby, sformułowanej przez M.A. Krapca.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Współcześnie obserwujemy zdecydowany deficyt rozważań odnośnie do filozoficznych podstaw prawa. W celu jego przezwyciężenia należy oprzeć się na rezultatach bazowych dyscyplin filozoficznych: metafizyki oraz antropologii filozoficznej. W niniejszym artykule ukazano, poprzez analizę i syntezę systemową (przy wykorzystaniu techniki badań literaturowych), filozoficzną teorię prawa sformułowaną przez M.A. Krapca, kontynuatora tradycji filozoficznej Arystotelesa i Tomasza z Akwinu.

PROCES WYWODU: Najważniejsze dla zaprezentowanej w artykule koncepcji jest filozoficzne ujęcie dobra wspólnego rozumianego personalistycznie, jako analogicznie wspólny wszystkim ludziom cel: aktualizacja potencjalności osobowych człowieka, a więc rozwój moralny, wolitywny i twórczy każdego człowieka. W myśl tej koncepcji przyporządkowanie poszczególnych osób dobru wspólnemu jest podstawą rozumienia prawa jako międzypersonalnej relacji nacechowanej powinnością działania (lub zaprzestania działania) ze względu na to przyporządkowanie.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Prawo naturalne, z jego naczelnym nakazem „czyń dobro, a unikaj zła”, jawi się jako najwyższa norma ludzkiego

1 Artykuł ten stanowi przeformułowany fragment rozdziału 3 pracy magisterskiej autora, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Wojciecha Kautego, pt. *Człowiek, społeczeństwo, państwo w myśli o. M.A. Krapca* (Katowice: UŚ, 2011).

postępowania i podstawa obowiązywalności prawa stanowionego. Nakaz prawa pozytywnego sprzeczny z prawem naturalnym (a więc godzący w dobro osób) przestaje mieć charakter wiążący.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Zaprezentowana w artykule koncepcja M.A. Krąpiec, akcentująca związek porządku prawnego z dobrem osoby ludzkiej, pozwala wskazać na podstawy i zarazem granice obowiązywania prawa pozytywnego. Może zatem odegrać doniosłą rolę w przezwyciężeniu wspomnianego deficytu w zakresie filozoficznych podstaw prawa, tym samym zabezpieczając stanowienie prawa przed dowolnością.

SŁOWA KLUCZOWE:

M.A. Krąpiec, człowiek, społeczeństwo, państwo, prawo

M.A. KRĄPIEC'S PHILOSOPHICAL CONCEPTION
OF LAW

Abstract

RESEARCH OBJECTIVE: Presentation of the philosophical foundations of the understanding of law based on M.A. Krąpiec's theory of the human person.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: Contemporarily there is a noticeable deficit of reflections about the philosophical grounds of law. To overcome this deficit, it is necessary to rely the research on the results of basic philosophical disciplines: metaphysics and philosophical anthropology. In this article author presents, using systemic analysis and synthesis (with elements of literary research), philosophical theory of law formulated by M.A. Krąpiec, a continuator of the philosophical tradition of Aristotle and Thomas Aquinas.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The philosophical concept of the common good understood personalistically, i.e. as the common purpose of all human persons, is key to the conception presented in the article. This common good consists in the actualization of man's personal potential, i.e. the intellectual, volitional, and creative development of every human being. According to this view, the assignment of individual human persons to the common good constitutes the basis for understanding law as an interpersonal relation characterized by the obligation to act (or not to act) on account of this assignment.

RESEARCH RESULTS: Natural law, with its principal command of "do good, avoid evil," is given as the highest rule of human action and the grounds for the "bindingness" (validity) of positive law. A command of positive law that is contradictory to natural law (and thus contradictory to the good of human persons) ceases to be binding.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS, AND INNOVATIONS:

The philosophical conception of M.A. Krąpiec presented in this article emphasizes the connection between the legal order and the good of the human person. It simultaneously indicates the foundations and limits of the “bindingness” (validity) of positive law. From this perspective, Krąpiec’s conception may help overcome the aforementioned deficit in the philosophical grounds for the “bindingness” of law and protect legislation from arbitrariness.

KEYWORDS:

M.A. Krąpiec, man, society, state, law

1. WSTĘP

W niniejszym artykule zostanie zarysowana koncepcja prawa sformułowana przez Mieczysława A. Krąpca², czołowego przedstawiciela tomizmu egzystencjalnego. W nurcie tym refleksja nad prawem nabudowana jest na wynikach bazowych dyscyplin filozoficznych, przede wszystkim metafizyki (zob. m.in. Krąpiec, 1978) i antropologii filozoficznej (zob. Krąpiec, 2005)³. W tym ujęciu filozofia prawa jest niesprowadzalną do nauk społecznych czy prawoznawstwa dziedziną poznania ściśle filozoficzną, badającą ostatecznie podstawy istnienia i natury prawa (Krąpiec, 1993a, s. 18).

Analiza owej specyficznej dziedziny, jaką jest prawo, odgrywa w rozważaniach nad społeczeństwem i państwem doniosłą rolę. W różnorodnych społecznościach mamy do czynienia z prawem pozytywnym (ustanowionym przez państwo lub inne organizacje społeczne), regulującym różnorodne dziedziny życia. Jednocześnie w powszechnej świadomości ludzi można dostrzec przekonanie o istnieniu prawa naturalnego, które – choć ujmowane w rozmaity sposób – ma charakter obiektywny i wiążący każdego człowieka⁴. Jest

---

2 Podstawową pracą Krąpca na temat prawa jest monografia *Człowiek i prawo naturalne* (1993a). Z nowszej literatury, pozostającej w tym samym nurcie filozofii, można wskazać m.in. pozycje: Stępień, 2015; Skrzydlewski, 2013.

3 Na temat zależności teorii prawa od rozstrzygnięć metafizycznych i antropologicznych zob. Krąpiec, 1993a, s. 18-20.

4 W świecie greckim klasycznym wyrazem takiego przekonania może być Heraklityjska koncepcja *Logosu* jako źródła prawomocności wszelkich praw

też faktem, że prawo stanowione może niekiedy stać w sprzeczności z ludzkimi przekonaniem o obowiązywaniu niepisanego prawa moralnego⁵. Należy więc poddać filozoficznej analizie fenomen prawa naturalnego, określić jego bytowy status oraz znaczenie w życiu człowieka. Pozwoli to na ustalenie związków między prawem naturalnym a prawem stanowionym, a także umożliwi określenie podstaw i granic obowiązywalności tego ostatniego.

2. TEORIA PRAWA NATURALNEGO

Problematyka prawa naturalnego zakłada pewien filozoficzny (a zatem nie dowolny) obraz człowieka. Wiąże się ona z takimi filozoficznymi zagadnieniami, jak przygodność bytowa człowieka, jego pochodność od Absolutu, a także dynamiczna, potencjalno-aktualna (przyporządkowana rozwojowi) natura człowieka.

W tradycji filozofii klasycznej motywem wytrącającym człowieka z bierności, będącym celem dążenia, jest dobro (Arystoteles, 2007, 1094a). Dla każdego człowieka zaś realnym dobrem (celem dążenia) jest aktualizacja własnych potencjalności osobowych, co skutkuje rozwojem życia intelektualnego, moralnego i twórczego (zob. Krąpiec, 1998, s. 77-88).

Jako byt osobowy (a więc obdarzony intelektualnym poznaniem i wolnością woli) człowiek jest zdolny do poznania samego siebie. Jak zauważa Krąpiec, każdy z nas, poznając samego siebie, „natychmiast, spontanicznie dostrzega swoją potencjalność i uświadamia sobie powinność jej aktualizowania” (Krąpiec, 1982, s. 44). Odczytanie przez człowieka własnego przyporządkowania do rozwoju jako realnego dobra przejawia się w sądzie rozumu praktycznego: „czyń dobro,

---

ludzkich (zob. Gajda, 1986, s. 140-162), jak też pitagorejska koncepcja prawa wypisanego w sercach obywateli (zob. Gajda, 1986, s. 47). Uderzająco podobne sformułowanie znajdujemy także w jednym z Listów św. Pawła: „Bo gdy poganie, którzy prawa [Mojżeszowego] nie mają, idąc za naturą, czynią to, co Prawo nakazuje (...) wykazują [w ten sposób], że treść prawa wypisana jest w ich sercach” (Rz 2,14n) (cyt. za: Salij, 1995, s. 174).

5 Jaskrawym tego przykładem może być ustawodawstwo państw totalitarnych. Klasycznym zaś literackim wyrazem konfliktu prawa stanowionego z prawem naturalnym jest *Antygona* Sofoklesa.

a unikają zła". Sąd ten stanowi właśnie podstawową treść prawa naturalnego i porządku moralnego⁶.

Uświadomienie sobie powinności moralnej – wskazuje Krąpiec – jest niczym innym, jak odczytaniem konieczności aktualizowania swojej potencjalności osobowej w świetle współmiernego przedmiotu działania. A to jest niczym innym jak odczytaniem koniecznego przyporządkowania możliwości do aktu (Krąpiec, 1982, s. 45).

W związku z tym „złożenie bytu ludzkiego z możliwości i aktu oraz konieczność aktualizowania siebie jako bytu «otwartego» na aktualizowanie się jest ostateczną podstawą bytową porządku moralnego” (Krąpiec, 1982, s. 45)⁷. Dynamicznie rozumiana natura ludzka (przy porządkowana rozwojowi, a więc aktualizacji swojej potencjalności) ma charakter normatywny (por. m.in. Szostek, 2006; Forycki, 1999, s. 37-40; Ślipko, 1999, s. 91-97).

Widzimy zatem, że uświadamiany sobie przez człowieka porządek normatywny stanowi wyraz odczytania w intelektualnym poznaniu dynamicznej struktury rzeczywistości. Dostrzegamy tu zatem bardzo silne związanie porządku moralnego z porządkiem bytowania⁸. Konkretny byt realny jest bowiem czymś dynamicznym, gdyż jest złożony z potencjalności przyporządkowanej do aktu (urzeczywistnienia).

---

6 Analogicznie jak „pierwsze zasady” (tożsamości, niesprzeczności, wyłącznego środka) w porządku teoretycznym. Zob. Krąpiec, 2005, s. 303. Por. też Salij, 1995, s. 183.

7 Tym samym Krąpiec uznaje, że głośny w nowożytnej i współczesnej filozofii spór o możliwość przejścia od zdań opisowych („jest”) do zdań normatywnych („powinien”) stanowi pseudoproblem wynikły z oderwania operacji logicznych od poznania bytu realnego, o strukturze aktualno-możliściowej: „W rzeczywistości bowiem wyrażenie «powinien» («powiniennem») jest jedynie odczytaniem koniecznego związku i przyporządkowania możliwości do aktu w wypadku ludzkiego działania” (Krąpiec, 1982, s. 45).

8 W przeciwieństwie do filozofii pokantowskiej, w której doszło do oddzielenia sfery bytowania od apriorycznej sfery wartości lub też powinności moralnych. Wątki te można znaleźć m.in. u Kanta, R.H. Lotzego, w neokantyzmie szkoły badeńskiej, czy też u M. Schelera oraz N. Hartmanna. Na ten temat zob. Coreth, Schöndorf, 2006, s. 206-220. Zob. także Noras, 2005.

I owa właśnie dynamiczna, potencjalna rzeczywistość – argumentuje Krąpiec – jest niczym innym, jak (...) stanem mającym się stać. Ów mający w odpowiednich warunkach nastać stan rzeczy jest już intelektualnie dostrzeganą wartością, którą możemy wyrazić w zdaniu normatywnym (...) (Krąpiec, 1993a, s. 44).

Dla zrozumienia istoty prawa i jego obowiązywalności ważne jest uwzględnienie aktu, w którym człowiek spełnia się jako osoba, a więc aktu decyzji, w którym następuje synteza działania intelektu i wolnej woli (zob. Krąpiec, 2000, s. 25-29). Rozpoznając intelektualnie konkretny byt jako dobro, człowiek jest władny dokonać aktu wolnej decyzji, w którym konstytuuje siebie źródłem działania (autodeterminacja) (Krąpiec, 2000, s. 51-56).

Znaczy to – pisze Krąpiec – że pierwszym, zasadniczym i naczelnym motywem mego działania jest moje przyporządkowanie do dobra; stąd wizja tego przyporządkowania i związania z dobrem objawia się w naczelnym sądzie rozumu praktycznego, czyli rozumu kierującego ludzkim działaniem – „czyń dobro” lub ogólnie: „dobro należy czynić – a zła unikać” (Krąpiec, 1993a, s. 186).

W przeciwieństwie bowiem do zwierząt o zdeterminowanym przez naturę sposobie działania, człowiek musi sam siebie zdeterminować do działania lub zaprzestania działania. W akcie tym człowiek wybiera sobie w sposób wolny regułę własnego postępowania (w postaci sądu praktycznego), wiążącą go „od wewnątrz”. W sensie więc podstawowym to człowiek jest prawodawcą sam dla siebie (Krąpiec, 1993a, s. 185).

W świetle filozoficznych ustaleń, ukazujących człowieka jako nacechowanego transcendentálną (a więc konstytutywną dla jego bytu) relacją możliwości do aktu, widzimy konieczną (zatem „wpiisaną” w naturę każdego człowieka) relację każdej osoby ludzkiej do dobra wspólnego. Dobro wspólne (jako analogicznie wspólny wszystkim ludziom cel) zaś to nic innego, jak aktualizacja potencjalności osobowych człowieka⁹. Obejmujące wszystkich ludzi,

---

⁹ Jest to jedyny przypadek, kiedy możemy mówić o dobru rzeczywiście wspólnym, a więc nieantagonistycznym. Rozwój osobowy poszczególnych ludzi nikogo przecież nie krzywdzi, a służy wszystkim (zob. Krąpiec, 1998, s. 83-85).

konieczne przyporządkowanie do dobra wspólnego, jest podstawą zaistnienia relacji niekoniecznych (kategorialnych), „dochodzących” do realnie istniejących ludzi¹⁰. Właśnie wśród relacji kategorialnych sytuuje się społeczeństwo, państwo oraz prawo. Stanowią one relacje kategorialne, ponieważ nie konstytuują bytowości człowieka (bytu substancjalnego). Są jednak w swym istnieniu konieczne w tym sensie, że umożliwiają aktualizację dobra wspólnego (zob. m.in. Krąpca, 1998, s. 60-76). Zatem kategorialna relacja prawa, wedle określenia Krąpca, jest dla człowieka „konnaturalna”, czyli „wyływa bezpośrednio z jego natury, tzn. ma w owej naturze – w relacjach koniecznych, konstytuujących ludzką osobowość – swe bezpośrednie uzasadnienie. Prawo jest relacją kategorialną, której podstawą są relacje konieczne” (Krapiec, 1993a, s. 28).

Prawo stanowi zatem byt relacyjny (podobnie jak społeczeństwo), z tą jednak różnicą, że w relację prawną wpisana jest kategoria należności (*debitum*). Należność ta związana jest z przyporządkowaniem wszystkich ludzi do dobra wspólnego¹¹. Oznacza ona, że każdemu człowiekowi ze względu na jego przyporządkowanie do wspólnego dobra jest należne określone działanie (lub zaprzestanie działania) ze strony innych. „I owa obiektywna należność – pisze Krąpca – ma swój subiektywny wyraz w psychice, w postaci poczucia psychologicznego zobowiązania oraz w doświadczeniu powinności w stosunku do drugiej osoby” (Krapiec, 1993a, s. 29). Obowiązywalność prawa wynika zatem z jego umocowania w naturze osoby ludzkiej przyporządkowanej do wspólnego dobra:

Przyporządkowanie zatem proporcjonalne wszystkich ludzi dobru wspólnemu (...) stanowi ostateczną podstawę i rację zaistnienia prawa jako interpersonalnej relacji i jest podstawą realnych powinności, jakie winniśmy osobie drugiej. I rozumienie prawa jako realnej interpersonalnej relacji jest ostatecznym rozumieniem samego faktu prawa – tego, że prawo rzeczywiście wśród ludzi istnieje (Krapiec, 1993a, s. 31).

---

10 Na temat relacji zob. Krąpca, 1978, s. 329-337.

11 Należy podkreślić, że chodzi tu cały czas o dobro wspólne rozumiane osobowo (czyli jako rozwój osobowy każdego człowieka), w żadnym wypadku zaś nie ma tu miejsca na podporządkowanie jednostki „dobru ogólnemu” rozumianemu kolektywnie. Osoba ludzka jest bowiem ontologicznie „mocniejsza” niż relacyjny w swej istocie byt społeczny. Zob. Krąpca, 2005, s. 341.

W świetle powyższych ustaleń Krąpiec określa prawo w następujący sposób:

Ostatecznie więc prawo należy pojmować jako realną relację między działającymi osobami, których działanie (lub niedziałanie) jest im nawzajem należne ze względu na proporcjonalnie wspólne przyporządkowanie tych osób do dobra wspólnego jako celu osobowego działania (Krąpiec, 1993a, s. 30).

Po wstępnym określeniu, czym jest prawo, należy odróżnić jego aspekt egzystencjalny (fakt prawa – *ius*) od treści prawa (normy prawnej – *lex*) (Krąpiec, 1993a, s. 32-33; zob. też Krąpiec, 2000, s. 156-160. Por. Piechowiak, 2003; Stępień, 2015, s. 102-115; Skrzydlewski, 2011). Prymat posiada egzystencjalna strona prawa. Norma prawna powstaje bowiem w wyniku odczytania przez ludzki rozum obiektywnego układu rzeczy i osób. Poznanie rzeczywistości jest jednak zawsze niepełne i aspektowe pod względem treściowym. Dlatego też konkretna norma postępowania nigdy w pełni nie wyczerpuje tego, co jest zawarte w międzyosobowej relacji prawnej.

Rozum ludzki jest zależny od bytu. Myśl ludzka „żyje” treściami czerpanymi z bytu. Prawa bytu są zatem prawami myślenia. Gwarantuje to obiektywizm w poznaniu teoretycznym i praktycznym¹². W porządku teoretycznym intelekt ludzki, „odczytując” powszechne własności bytu (tożsamość, jedność, odrębność, itd.), odkrywa tzw. pierwsze zasady bytu i myślenia (tożsamości, niesprzeczności, wyłączonego środka itd.). Podobnie w porządku praktycznym intelekt „odczytuje” byt jako dobro, czyli cel dążenia (Krąpiec, 2005, s. 303). W ten sposób rozum ludzki, odkrywając przyporządkowanie człowieka do dobra jako celu działania, formułuje naczelną regułę prawa naturalnego: „czyń dobro, a unikaj zła”. Ów naczelną sąd rozumu praktycznego

jest zarazem odczytaniem rzeczywistości, która nosi w sobie charakter dobra, zdolnego wywołać pożądanie-chcenie, i zarazem jest

---

¹² Zdaniem Krąpcia ludzkie poznanie „w swym sednie jest «recepcją» treści obiektywnego układu rzeczy. Nie ma więc w naszym życiu moralnym realnie przeżywanym niebezpieczeństwa subiektywizmu, gdyż żyjemy obiektywnymi treściami i prawami bytu” (Krąpiec, 2005, s. 307). Por. też Krąpiec, 1978, s. 163-165.

odczytaniem charakteru własnej struktury osobowej, jako bytu przygodnego, który aby mógł istnieć i działać, musi się spełniać o ciągle „brakujące” dobro (Krąpca, 1993a, s. 186-187).

Dobro zaś jest zawsze konkretnym bytem, o konkretnej i niepowtarzalnej treści. Jest zatem dobrem analogicznym¹³. Dlatego też owa naczelną reguła prawa naturalnego, będąca wynikiem odczytania przez człowieka realnego przyporządkowania osób do dobra wspólnego, nie może mieć charakteru jednoznacznego, lecz analogiczny. Krąpca podkreśla:

Naczelnym motywem wyboru sądu praktycznego jest zawsze dobro, które będąc konkretnym bytem, jest zarazem dobrem analogicznym. Stąd i sąd naczelną reguła naturalnego prawa ludzkiego: „czyń dobro!” jest zarazem nakazem i normą analogiczną i analogicznie realizowaną (Krąpca, 1993a, s. 187; por. też Skrzydlewski, 2006; Skrzydlewski, 2013, s. 198-206; Skrzydlewski, 2011, s. 139-147).

Prawo naturalne, jako odczytanie realnego przyporządkowania człowieka jako bytu przygodnego i potencjalizowanego do dobra, obowiązuje zawsze w sposób konieczny wszystkich ludzi. Jest też uświadamiane sobie przez każdego człowieka jako zdolnego do używania rozumu, gdyż właśnie sformułowanie sądu „czyń dobro” jest pierwszym przejawem działania rozumu w porządku praktycznym. Można więc mówić o powszechnej promulgacji prawa naturalnego (Krąpca, 1993a, s. 215-216)¹⁴. Oznacza to, że

prawo naturalne musi zawsze obowiązywać ludzi, i to bez żadnego wyjątku. Takim właśnie prawem jest nakaz praktycznego rozumu „czyń dobro!”. We wszystkim bowiem, cokolwiek człowiek czyni,

---

13 Na temat analogii zob. szerszej Krąpca, 1993b.

14 Według Tomasza z Akwinu, za którego podstawowymi intuicjami Krąpca podąża, promulgacja jest jedną z czterech cech definicyjnych prawa. Tomasz stwierdza bowiem, że prawo jest „rozporządzeniem rozumu, wydanym dla dobra wspólnego, przez tego, kto ma pieczę nad wspólnotą, i publicznie ogłoszonym” (Tomasz z Akwinu, 2014, q. 90, art. 4). Por. też Woroniecki, 2013, s. 263-267. Na temat powszechnej (mimo różnic w zakresie szczegółowych norm postępowania) świadomości moralnej ludzi wszystkich epok i kultur zob. m.in. Ślipko, 1999, s. 87-90; Ślipko, 2004, s. 214-220. Por. też Spaemann, 2000.

kieruje się realizowaniem swojego – niekiedy źle odczytanego i nie-prawdziwego, bo pozornego, ale zawsze – dobra (Krapiec, 1993a, s. 187-188).

Akceptacja prawa naturalnego objawia się zatem w każdym ludzkim akcie decyzyjnym, jako skierowanym do dobra (realnego bądź pozornego). Podsumowując: „sąd praktyczny «dobro należy czynić» jest najwyższym «przykazaniem» dla człowieka, jest objawieniem się człowiekowi naturalnego prawa i podstawą ludzkiej moralności” (Krapiec, 1993a, s. 198).

Ze względu na wspomnianą analogiczność dobra nie da się jednoznacznie sformułować dróg jego realizacji. Sposoby urzeczywistnienia dobra analogicznego pomagają jednak wyznaczyć naturalne inklinacje ludzkiej rozumnej natury¹⁵. Mimo odrębności i niepowtarzalności każdego bytu dostrzegamy, jak zauważa Krapiec, „proporcjonalnie wspólne, czyli analogiczne inklinacje różnych bytów (zwłaszcza osób), jak analogicznie wspólna jest sama bytowość” (Krapiec, 2005, s. 309). Wyróżnia się trzy takie podstawowe inklinacje bytu osobowego (zob. Krapiec, 1993a, s. 199-207): 1) dążenie do zachowania własnego życia, 2) dążenie do przekazywania życia i wychowania potomstwa, 3) dążenie do osobowego rozwoju w społeczeństwie. Owe inklinacje pozwalają dokonać partykularyzacji naczelnej reguły prawa naturalnego, ukazując (jako swoiste „drogowskazy”) podstawy odniesienia do osoby drugiej jako bytu rozumnego i wolnego, któremu przysługuje prawo do życia, prawo przekazywania życia oraz prawo do osobowego rozwoju w społeczeństwie¹⁶.

Natura bytów i ich inklinacje są w sensie ostatecznym pochodne od ich Stwórcy. Ich natura i racjonalny porządek są pochodną Intelktu Absolutu¹⁷. Dlatego też należy uznać Boga (będącego Stwórcą

---

15 Zgodnie z zasadą, jaką znajdujemy u Tomasza z Akwinu: *secundum ordinem inclinationum naturalium datur ordo praeceptorum legis naturae* – „wedle porządku naturalnych inklinacji jest porządek nakazów prawa natury”, Tomasz z Akwinu, *Summa theologiae*, I-II q. 94 a. 2. Cyt. za: Krapiec, 1996, s. 164.

16 Wprowadza to tematykę praw człowieka. Na ten temat zob. m.in. Krapiec, 1998, s. 99-166.

17 Analiza filozoficzna zbiega się tu z refleksją teologiczną. Jak zauważa J. Ratzinger, chrześcijańska wiara w Boga oznacza opowiedzenie się za prymatem Logosu, a więc stwórczej myśli (Ratzinger, 1970, s. 105-114).

obiektywnego układu rzeczy) za ostateczną regułę ludzkiego postępowania. Oznacza to, że afirmacja odwiecznego prawa Bożego dokonuje się nie inaczej, jak tylko poprzez liczenie się w podejmowaniu decyzji moralnych z naturą, skłonnościami i celami bytów (zwłaszcza osób):

Afirmacja zatem lub przekroczenie odwiecznego prawa Bożego dokonuje się nie w abstrakcji i wprost w stosunku do samego Boga, ale poprzez układ rzeczy (w szerokim rozumieniu, wliczając weń przede wszystkim osoby), z którymi w postępowaniu naszym się liczymy lub też się nie liczymy. Bóg jawi się jako ostateczna reguła naszego postępowania, o ile On jest Stwórcą rzeczy i ich Rządcą (Krąpiec, 2005, s. 310)¹⁸.

Kwestia pochodności bytów od Boga wiąże się z istotnym problemem idei w Jego umyśle (zob. Krąpiec, 1993a, s. 108-113), będących odwiecznymi wzorami rzeczy i zarazem sposobem, w jaki Bóg poznaje rzeczy. Idee te stanowią odwieczne prawo Boże, będące z kolei podstawą prawa naturalnego, ujmowanego przez ludzki intelekt. Właśnie pochodność bytów od Absolutu Osobowego – Intelaktu, tłumaczy ich inteligibilność. Krąpiec zwraca – za Tomaszem z Akwinu – uwagę, że boski intelekt zawiera idee wszystkich bytów jednostkowych, konkretnych, nie zaś idee ogólne (ogólność jest tylko tworem ludzkiego, niedoskonałego i aspektowego poznania konkretnych, a przyjęcie istnienia idei ogólnych jest projekcją ludzkiego sposobu poznania)¹⁹. Krąpiec podkreśla w ten sposób, że

---

Pochodność prawa od intelektu (a nie woli) oznacza, że nakazy prawa nie mogą być czymś arbitralnym. Jak wskazuje J. Woroniecki, teorie (m.in. W. Ockham), które widzą ostateczne uzasadnienie prawa nie w rozumie i mądrości Bożej, ale w Jego woli (swoistym „widzimisię” Boga), „całkowicie podkopują rozumny charakter naszego postępowania moralnego i grożą wielkim uciskiem sumień i wolności osobistej” (Woroniecki, 2013, s. 318). Por. także Benedykt XVI, 2018.

18 Krąpiec podąża tu za klasycznymi sformułowaniami Tomasza z Akwinu na temat związku prawa naturalnego (*lex naturalis*) z prawem wiecznym (*lex aeterna*). Zob. Tomasz z Akwinu, 2014, q. 91, q.93, q. 94. Por. także Woroniecki, 2013, s. 322-323.

19 Na temat ogólności jako skutku ludzkiego sposobu poznania bytów konkretnych zob. m.in. Krąpiec, 1994, s. 185; Krąpiec, 1978, s. 445-450. Problematyka ta ma doniosłe konsekwencje dla teorii prawa naturalnego. Tradycyjny

każda ludzka osoba, będąca przedmiotem boskiego poznania i miłości, jest zarazem jedyną, niepowtarzalną ideą boską (...). Wobec tego każda osoba ma swoje odrębne oblicze i swoją odrębną drogę postępowania. Odnalezienie tej właśnie drogi postępowania, określonej jako prawo natury konkretnej ludzkiej osoby, dokonuje się przez jednostkowo-osobowe zrozumienie tego, co i w jakiej mierze oraz w jaki konkretny sposób jest dla człowieka dobrem, a co złem (Krapiec, 1993a, s. 197).

Tym samym uwyraźnia się analogiczny charakter prawa naturalnego, na mocy którego każdy człowiek jest zobowiązany czynić dobro. Z uwagi na to, że każda osoba jest bytem odrębnym, jedynym i niepowtarzalnym (a nie „egzemplarzem ogółu”), w odniesieniu do każdego człowieka dobro, które ma zostać zrealizowane, jest inne. Wynika stąd niemożliwość skodyfikowania prawa naturalnego w jednoznacznie ujęte przepisy. Oznacza to, że realizacja prawa naturalnego może się dokonać tylko dzięki osobistemu rozpoznaniu (aktom sumienia) i wolnej decyzji. To człowiek osobistym wysiłkiem musi dojrzeć, co jest dobrem, które powinien czynić: „od decyzji uznania dobra nikt człowieka nie może zwolnić ani nikt nie może go w tym zastąpić” (Krapiec, 1993a, s. 198).

3. PRAWO NATURALNE A PRAWO STANOWIONE

Zarysowana powyżej teoria prawa naturalnego pozwala dokonać filozoficznych ustaleń odnośnie do prawa pozytywnego, stanowionego przede wszystkim przez państwo. Głównym zagadnieniem, które zostanie tu poruszone, jest kwestia wzajemnego związku pomiędzy prawem naturalnym i pozytywnym. Wiąże się z tym także problematyka obowiązywalności (i jej granic) prawa stanowionego, co określa się jako zagadnienie „wiązanania w sumieniu” przez prawo pozytywne.

---

bowiem nurt platońsko-augustyński filozofii pojmował idee jako jednoznaczne wzory gatunkowe, w których „uczestniczą” rzeczy konkretne. Zdaniem Krapca przyjęcie istnienia boskich idei ogólnych jako podstawy prawa wiecznego prowadziło do totalizujących koncepcji prawnych (zob. Krapiec, 1993a, s. 108-113). Na temat idei bytów jednostkowych w umyśle Boga por. Stróżewski, 2005, s. 124-132.

Jak już powiedzieliśmy, prawo naturalne przejawia się w postaci reguły „czyń dobro”, która jednak ma charakter analogiczny (gdyż analogiczne jest samo dobro jako konkretny, niepowtarzalny byt). Nie jest zatem możliwe wyznaczenie jednoznacznego sposobu realizacji prawa naturalnego, tudzież jego kodyfikacji²⁰. Można tylko wyznaczyć podstawowe kierunki jego realizacji zgodnie z podstawowymi inklinacjami ludzkiej natury rozumnej. Prawo naturalne wiąże się bowiem z poznaniem typu transcendentalizującego, zdolnego ująć konkretną treść bytu w przyporządkowaniu do aktu istnienia²¹.

Inaczej sprawa ma się z prawem pozytywnym, które jest ujęte w formie jednoznacznych reguł. Wiąże się zatem z poznaniem typu uniwersalizującego, abstrakcyjnego, ujmującego w sposób jednoznaczny treść bytów należących do jakiejś klasy (rodzaju lub gatunku). W związku z tym Krąpiec zauważa, że

w sensie zasadniczym nie można mówić o rozwoju prawa naturalnego i jego „przechodzeniu” w prawo pozytywne. (...) nie możemy wyprowadzić jednoznacznie, i to na drodze myślenia sylogistycznego, żadnych koniecznych wniosków, które mogłyby uchodzić za koniecznie obowiązujące normy prawa pozytywnego (Krąpiec, 1993a, s. 219).

Chociaż nie ma możliwości przeprowadzenia pozytywnego procesu dedukcji od prawa naturalnego do prawa pozytywnego, to można ukazać konieczny związek prawa stanowionego z prawem naturalnym. Można także dokonać ustalenia negatywnego, zgodnie z którym przepis prawa pozytywnego negujący podstawowe wskazania prawa naturalnego nie ma mocy wiążącej i jest zwykłą formą przymusu.

---

20 „Sposób realizacji dobra osobowego jest zawsze jedyny i niepowtarzalny i wobec tego nie może być objęty żadnym pozytywnym, jednoznacznym nakazem” (Krąpiec, 1993a, s. 206). Podjęta przez „szkołę prawa naturalnego” (XVII-XVIII w.) próba stworzenia takiego jednoznacznego, szczegółowego „kodeksu” prawa naturalnego, regulującego poszczególne aspekty życia ludzkiego, musiała się skończyć niepowodzeniem, które przyczyniło się do zanegowania samej idei prawa naturalnego, co dało początek m.in. koncepcji pozytywizmu prawniczego (Krąpiec, 1993a, s. 68-88. Por. też: Salij, 1995, s. 186-187; Woroniecki, 2013, s. 268).

21 Na temat poznania transcendentalizującego (łączącego powszechny zasięg z odniesieniem do konkretnu) zob. Krąpiec, 1978, s. 34-41.

Analiza związku między prawem pozytywnym a prawem naturalnym polega na tym, że „wychodzimy z interpretacji poszczególnych praw stanowionych i szukamy koniecznociowego związku pomiędzy prawami stanowionymi, pozytywnymi, i prawem naturalnym” (Krapiec, 1993a, s. 221). Ze związkiem koniecznym mamy do czynienia wtedy, gdy odrzucenie jakiegoś prawa pozytywnego byłoby rownowane z przekreśleniem sądu: „dobro należy czyni”, będącego wyrazem prawa naturalnego. W tej sytuacji analizowany przepis prawa pozytywnego obowiązuje w sposób absolutny (wize człowieka w sumieniu). Może się jednak zdarzy sytuacja, gdy nie ma związku koniecznego przepisu prawa stanowionego z normą prawa naturalnego, nakazującą czynienie dobra. Zasadniczo człowiek powinien stosowa się do tego rodzaju przepisów ze względu na potrzeb zachowania ładu społecznego. W pewnych sytuacjach jednak przekroczenie takiego przepisu nie jest przekroczeniem prawa naturalnego, o ile zaistniejq ku temu proporcjonalne powody i nie spowoduje to naruszenia ładu społecznego.

Warte podkreślenia jest natomiast stanowisko Krapca odnośnie do obowizywalnci prawa stanowionego stojącego w sprzeczności z prawem naturalnym, przejawiajqcym się w naturalnych inklinacjach ludzkiej rozumnej natury, wyznaczających prawo człowieka do życia, przekazywania życia i rozwoju życia osobowego. Krapiec pisze:

prawo stanowione, jeśli zmusza człowieka do postępowania wbrew podstawowym inklinacjom jego natury, jest tylko pseudoprawem, a raczej nadużyciem władzy w imię pseudoprawa, nakazem, ktory nie może wiza człowieka „od wewnątrz”, w sumieniu (Krapiec, 1993a, s. 206)²².

Co więcej, „wypelnianie takich praw może nawet sta się przestępstwem i pogwałceniem prawa naturalnego” (Krapiec, 1993a, s. 223;

---

22 Widoczna jest tutaj zdecydowana opozycja wobec pozytywizmu prawnego (m.in. J. Austin, H. Kelsen, H.L.A. Hart), zgodnie z ktorym jedynym prawem jest prawo pozytywne, traktowane jako sfera autonomiczna względem pozostałych systemów normatywnych (zwszcza wobec moralności). W związku z tym o byciu prawem miałby rozstrzyga sam fakt ustanowienia przez kompetentną wadz zgodnie z obowiązującą procedur. Na temat pozytywizmu prawnego zob. m.in. Stepie, 2006; Piechowiak, 2007.

por. też Woroniecki, 2013, s. 275-277; Ślipko, 1999, s. 102-103). Podstawą obowiązywania prawa pozytywnego jest bowiem prawo naturalne. Zatem prawo pozytywne występujące przeciwko prawu naturalnemu samo pozbawia siebie racji bytu i obowiązywalności.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na podstawową rolę ludzkiego sumienia, w którym człowiek, jako wolna i odpowiedzialna za swe czyny osoba, osobiście ustosunkowuje się do nakazu prawnego. Krąpiec podkreśla, że „nie ma i nie może być wyższej instancji kierującej postępowaniem człowieka nad jego własne sumienie” (Krąpiec, 1993a, s. 227). To w sumieniu, jako specyficznym praktycznym poznaniu władnym dojrzeć konkretne dobro, które powinno zostać uczynione, dokonuje się akceptacja prawa (wewnętrzna zgoda na przepis prawny) jako osobistej normy postępowania.

Decyzja ta – pisze Krąpiec – jest ostatecznym ludzkim wyrazem posłuszeństwa prawu i człowiek, gdy zdecyduje się słuchać prawa (do czego może go zmusić tylko obiektywne jego poznanie), przejmuje je „na swoją własność” i w tym momencie prawo wiążące go „od wewnątrz” staje się jego osobistym prawem, znika opozycja pomiędzy heteronomią prawa a autonomią osoby, gdyż przez autodeterminację heteronomia przechodzi w autonomię (Krąpiec, 1993a, s. 228)²³.

4. ZAKOŃCZENIE

W świetle powyższych ustaleń prawo naturalne (przybierające postać analogicznej reguły „czyń dobro”) jawi się jako najwyższe przykazanie obowiązujące w sposób konieczny wszystkich ludzi w każdej sytuacji. Wynika to z faktu jego „wpisania” w ludzką spotencjalizowaną naturę, w sposób konieczny przyporządkowaną do (konkretnego, analogicznego, w każdym przypadku innego) dobra. Ukazuje się ponadto jako podstawa obowiązywalności i faktyczna racja bytu wszelkich praw stanowionych. Konieczność respektowania realnego dobra człowieka jest zatem, jak konkluduje Krąpiec, „podstawą procesu rehabilitacji prawa naturalnego, jako źródła obowiązywalności wszelkich norm i nakazów wydawanych przez władze, oraz

---

23 Na temat antynomii heteronomia-autonomia i jej przezwyciężenia por. też Woroniecki, 2013, s. 313-323.

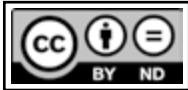
BIBLIOGRAFIA

- Arystoteles. (2007). *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bała, P. i Wielomski, A. (2008). *Prawa człowieka i ich krytyka. Przyczynek do studiów o ideologii czasów ponowoczesnych*. Warszawa: Fijorr Publishing.
- Benedykt XVI. (2018). *O Wierze, rozumie i uniwersytecie* (Ratyżbona, 12 września 2006). W: tegoż, *Poznanie prawdy. Wykłady papieskie*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 25-53.
- Coreth, E. i Schöndorf, H. (2006). *Filozofia XVII i XVIII wieku*, przeł. P. Gwiazdecki. Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki.
- Forycki, R. (1999). *Kilka uwag o prawie naturalnym*. W: M. Szyszkowska (red.), *Powrót do prawa ponadustawowego*. Warszawa: Wydawnictwo Interlibro, 25-46.
- Freeman, M. (2007). *Prawa człowieka*, przeł. M. Fronia. Warszawa: Wydawnictwo Sic!
- Gajda, J. (1986). *Prawo natury i umowa społeczna w filozofii przedsokratejskiej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Krąpiec, M.A. (1978). *Metafizyka. Zarys teorii bytu*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Krąpiec, M.A. (1982). *Człowiek i wartości*. W: tegoż, *Człowiek – Kultura – Uniwersytet*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 43-57.
- Krąpiec, M.A. (1993a). *Człowiek i prawo naturalne*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Krąpiec, M.A. (1993b). *Teoria analogii bytu*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Krąpiec, M.A. (1994). *Z teorii i metodologii metafizyki*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Krąpiec, M.A. (1996). *Suwerenność – czyja?* Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Krąpiec, M.A. (1998). *O ludzką politykę*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Krąpiec, M.A. (2000). *Ludzka wolność i jej granice*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Krąpiec, M.A. (2005). *Ja – człowiek*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Lekka-Kowalik, A. (2006). *Problem obowiązywalności prawa naturalnego – wprowadzenie do dyskusji*. W: A. Maryniarczyk, K. Stępień i P. Gonddek (red.), *Substancja, natura, prawo naturalne, „Zadania współczesnej metafizyki”*, nr 8. Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, 371-374.

- Noras, A.J. (2005). *Kant a neokantyzm badeński i marburski*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Piechowiak, M. (2003). *Czy prawo naturalne to zespół norm?*. W: F. Lenort (red.), *Ecclesiae in iustitia servire. Opuscula Thaddaeo Walachowicz piae memoriae dedicata*. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza, 11-20.
- Piechowiak, M. (2007). *Pozytywizm prawniczy*. W: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*. Tom VIII. Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, 417-425.
- Pieper, J. (1985). *W obronie filozofii*, tłum. P. Waszczenko. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Ratzinger, J. (1970). *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, tłum. Z. Włodek. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Salij, J. (1995). *Prawo naturalne a prawo pozytywne*. W: tegoż, *Eseje tomistyczne*. Poznań: W drodze, 169-190.
- Skrzydlewski, P. (2006). *Analogiczność czy jednoznaczność w interpretacji prawa?*. W: A. Maryniarczyk, K. Stępień i P. Gondek (red.), *Substancja, natura, prawo naturalne, „Zadania współczesnej metafizyki”*, nr 8. Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, 419-453.
- Skrzydlewski, P. (2011). *Prawo naturalne a lex iniqua*. W: R. Moń i A. Kobyliński (red.), *Prawa człowieka i świat wartości*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 117-157.
- Skrzydlewski, P. (2013). *Antropologiczne i społeczne determinanty prawa. Studium z filozofii prawa*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Spaemann, R. (2000). *Etyka filozoficzna, albo: Czy dobro i zło są względne?*. W: tegoż, *Podstawowe pojęcia moralne*, przeł. P. Mikulska, J. Merecki. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 7-18.
- Stępień, K. (2006). *Pozytywizm prawny wobec prawa naturalnego*. W: A. Maryniarczyk, K. Stępień i P. Gondek (red.), *Substancja, natura, prawo naturalne, „Zadania współczesnej metafizyki”*, nr 8. Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, 307-327.
- Stępień K. (2015). *W poszukiwaniu podstaw racjonalności prawa*. Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu.
- Stróżewski, W. (2005). *Bóg i świat w myśli św. Tomasza z Akwinu*. W: tegoż, *Istnienie i sens*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 81-132.
- Zsostek, A. (2006). *Prawo naturalne jako podstawa działania człowieka (normatywność natury ludzkiej)*. W: A. Maryniarczyk, K. Stępień i P. Gondek (red.), *Substancja, natura, prawo naturalne, „Zadania współczesnej metafizyki”*, nr 8. Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, 37-53.

- Ślipko, T. (1999). *Problem stabilności prawa naturalnego*. W: M. Szyszkowska (red.), *Powrót do prawa ponadustawowego*. Warszawa: Wydawnictwo Interlibro, 79-106.
- Ślipko, T. (2004). *Zarys etyki ogólnej*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Tomasz z Akwinu. (2014). *Traktat o prawie. Summa teologii I-II, q. 90-97*, przeł. W. Galewicz. Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki.
- Woroniecki, J. (2013). *Katolicka etyka wychowawcza*. Tom I. Lublin: Fundacja *Servire Veritati* Instytut Edukacji Narodowej i Wydawnictwo KUL.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>